

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
Școala doctorală „Isidor Todoran”**

Eshatologia Epistolelor 1 și 2 Petru. O perspectivă exegetico - teologică

- rezumatul tezei de doctorat -

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC
Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian TOFANĂ**

**SUSȚINĂTOR
Pr. Drd. Iliuță Gabriel POPA**

**CLUJ-NAPOCA
2016**

CUPRINS	2
LISTA DE ABREVIERI.....	5
1 INTRODUCERE.....	7
1.1 Eshatologia Epistolelor 1 si 2 Petru	9
1.2 Stadiul actual al cercetării.....	12
2 PATERNITATEA EPISTOLEI 2 PETRU - PATERNITATE A ESHATOLOGIEI PETRINE	16
2.1 Cui aparține eshatologia din Epistola 2 Petru ?	18
2.1.1 Asemănări între Epistola Iuda și Epistola 2 Petru.....	20
2.2 Dovada autenticității ehatologiei petrine: teorii privind raportul dintre cele două Epistole	24
2.2.1 Aparenta prioritate a Epistolei Iuda.....	25
2.2.2 Prioritatea Epistolei 2 Petru.....	26
2.2.3 Ipoteza existenței unor surse comune.....	28
2.2.4 Influența elenistă asupra Epistolei 2 Petru	29
2.3 Argumente pentru autenticitatea eshatologiei petrine.....	30
2.3.1 Relația Epistolei 2 Petru cu Epistola 1 Petru.....	30
2.3.2 Συμεὼν Πέτρος - sursa eshatologiei din 2 Petru	35
2.4 Concluzii.....	36
3 CONTRIBUȚIA EPISTOLEI 1 PETRU LA CONTURAREA ESHATOLOGIEI PETRINE	40
3.1 Judecata viilor și a morților - ἀποδώσουσιν λόγον (1 Pt 4,5)	41
3.2 Viața după moarte - εὐηγγελίσθη νεκροῖς (1 Pt 4,6a).....	43
3.3 Judecată și viață veșnică (1 Pt v 4,6b)	49
3.4 Sfârșitul a toate - Πάντων δὲ τὸ τέλος (4,7)	52
4 ESHATOLOGIA EPISTOLEI 2 PETRU.....	53
4.1 Eshatologie in Epistola 2 Petru: Caracteristică a eshatologiei petrine: certitudinea Parusiei și explicarea întârzierii ei.....	53
4.1.1 Certitudinea Parusiei susținută de certitudinea Judecății Eshatologice (2 Pt 2 , 3- 10a) 55	
4.1.1.1 Tema „ Apă - Foc”	56
4.1.1.2 Pedepsirea îngerilor care au păcătuit - ἀγγέλων ἀμαρτησάντων.....	58
4.1.1.3 Potopul - „ prototip” al Judecății eshatologice.....	67
4.1.1.4 Distrugerea cetăților Sodoma și Gomora - prefigurare a Judecății finale	73

4.1.1.5	Pedeapsa celor nedrepti în Ziua judecării.....	79
4.1.2	„Contestatarii” Parusiei Domnului : ἐμπαιγμονῆ ἐμπαϊκται, ἐπιθυμίας, πάντα διαμένει (2 Pt 3,3-4)	86
4.1.2.1	Batjocura	86
4.1.2.2	Imoralitatea- ἐπιθυμίας.....	90
4.1.2.3	Neschimbabilitatea lumii : πάντα διαμένει	91
4.1.3	Argumente „pro” Parusia Domnului (2 Pt 3,1-2,5-9)	99
4.1.3.1	Scriptura: ῥημάτων προφητῶν ἔντολῆς τοῦ κυρίου	99
4.1.3.2	Istoria lumii	108
4.1.3.3	Veșnicia lui Dumnezeu	115
4.1.3.4	Îndelunga-răbdare a lui Dumnezeu : μακροθυμεί	120
2.1.4.4.	Semn eshatologic : Falși profeți prezenți și viitori.....	125
4.1.4	Certitudinea Parusiei: ἐξει ἡ ἡμέρα κυρίου (2 Pt 3,10).....	129
4.1.4.1	ἡ ἡμέρα κυρίου -Ziua Domnului	130
4.1.4.2	Când vor fi toate acestea?.....	132
4.1.4.3	Timpul Parusiei și explicația „întârzierii” ei	134
4.1.5	Lumea care a fost, lumea prezentă și lumea care va fi.....	136
4.1.6	Concluzii : Domnul nu întârzie niciodată	137
4.2	Focul - element transfigurator în 2 Pt 3,10-12.....	139
4.2.1	Analiza exegetică a fragmentului 2 Pt 3, 10 - 12	140
4.2.1.1	Focul care desface și mistuie.....	140
4.2.1.2	Umblați în viață sfântă și în cucernicie!.....	145
4.2.1.3	Venirea Zilei Domnului – cauza focului	149
4.2.1.4	Creștinii pot grăbi Parusia	153
4.2.2	εὐρεθήσεται sau κατακαήσεται? - O problema a versetelor 10-13	154
4.2.2.1	Textul original grecesc	155
4.2.2.2	Diferitele variante existente.....	155
4.2.2.3	Textul grecesc în versiunea repunctată	158
4.2.3	Focul purificator- interpretarea textului 2 Pt 3,10-12	159
4.2.3.1	Timpul focului.....	159
4.2.3.2	Dimensiunea focului (a conflagrației).....	162
4.2.3.3	Efectele focului purificator.....	165
4.2.3.4	Natura focului transfigurator - o paralelă cu FA 2,3	167
4.2.3.5	Sursa ideii „focului purificator”	170
4.2.4	Rezultatul focului transfigurator (2 Pt 3,13)	172
4.2.4.1	Ceruri noi și pământ nou	172
4.2.4.2	În care va locui dreptatea - ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ	177
4.3	Consecințele cunoașterii detaliilor eshatologice (2 Pt 3,14-18).....	178
4.3.1	Speranța eshatologică: ταῦτα	179
4.3.2	Creștinii în timpurile eshatologice	180
4.3.2.1	Puritatea creștină-condiție pentru sfințenia eshatologică	181
4.3.2.2	Totul pentru Judecată	184
4.3.3	Atmosfera în care trăiesc creștinii - ἐν εἰρήνῃ	184
4.3.4	„Șansă eshatologică” - întârzierea Parusiei	187
4.3.5	Eshatologia petrină susținută și de eshatologia paulină	188
4.3.6	Sursa eshatologiei este Duhul Sfânt	192
4.3.7	Adevărurile eshatologice - ținta batjocoritorilor	194
4.3.7.1	Neștiutori și neîntăriți în înțelegerea adevărurilor eshatologice.....	195
4.3.7.2	Tradiție eshatologică- τὰς λοιπὰς γραφὰς	201

4.3.8	Imperativ - φυλάσσεσθε și αὐξάνετε.....	204
4.3.9	Concluzii	212
5	CONCLUZII FINALE.....	215
	BIBLIOGRAFIE	219

Cuvinte Cheie

Eshatologie, Epistola, 1 Petru, 2 Petru, certitudine, foc, Parusie

Sinteza părților principale

Introducere

Unul dintre capitolele esențiale ale învățaturii de credință creștină este Eshatologia, sau învățătura despre cele viitoare. Din punct de vedere istoric, conturarea și definitivarea eshatologie se va desăvârși în lumina Sfintei Tradiții și sub oblăduirea Sfintei Biserici. Însă un rol deosebit de important îl are în acest proces propovăduirea Mântuitorului și predica apostolică, întrucât aici putem identifica primele precizări referitoare la această etapă a vieții creștine. Datorită acestui fapt, ne-am propus analiza fragmentelor din scrisul petrin care ne ajută la conturarea eshatologiei creștine.

Cele două Epistole sobornicești ale Sfântului Apostol Petru, dar mai ales A doua Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Petru ne prezintă, prin detaliile pe care ni le descoperă în capitolul al treilea, o eshatologie unică în paginile Sfintei Scripturi. Apostolul Petru pornise, așa cum se întâmplă cu majoritatea cărților Noului Testament, de la o situație concretă, apărută în comunitatea căreia se adresează: aparenta întârziere a întoarcerii Mântuitorului, dublată de trecerea la Domnul a primei generații de creștini, a generat o serie de probleme cu privire la certitudinea și iminența Parusiei. Aceste probleme au fost speculate de cei pe care apostolul Petru îi numește „batjocoritori” (2 Pt 3,3) din dorința de a-și promova propria agendă. Aceștia, pornind de la aparenta neschimbabilitate a lumii, și având ca principal scop justificare propriului comportament imoral, au răspândit îndoială cu privire la Parusia Mântuitorului. În această situație, apostolul Petru, asemenea unui părinte, se simte nevoit să intervină pentru a le „trezi în amintire” (2 Pt 3,1), a le reaminti creștinilor o serie de

adevăruri pe care aceștia le cunoșteau, dar sub influență răstălmăcitorilor, au început să aibă îndoieli cu privire la această problemă.

Lucrarea de față este structurată în trei părți principale, precedate de o introducere, și finalizate cu o serie de concluzii. Nucleul lucrării îl reprezintă analiza exegetico-teologică a fragmentele eshatologice din Epistola 2 Petru, cu accentul pus pe capitolul al treilea al Epistolei.

Capitolul al doilea, care poartă titlul „Paternitatea Epistolei 2 Petru-paternitate a eshatologiei petrine”, reprezintă o componentă isagogică a lucrării, în care am încercat explicarea evidentelor asemănări care există între Epistola 2 Petru și alte materiale, în special Epistola Iuda, dorind prin această analiză dovedirea faptului că eshatologia pe care o descoperim în Epistola 2 Petru este o ehatologie petrină, deoarece eshatologia Epistolei 2 Petru poate fi înțeleasă ca eshatologie petrină doar în măsura în care Epistola 2 Petru este recunoscută ca o scriere a Sfântului Apostol Petru.

Teoriile formulate de-a lungul timpului oscilează de la o extremă la alta: a) unii cercetători, care de altfel formează partida cea mai numeroasă, susțin prioritatea Epistolei Iuda, din care s-a inspirat pseudo-autorul Epistolei 2 Petru. b) Pe de altă parte este partida celor care susțin prioritatea epistolei 2 Petru, din care s-a inspirat mai apoi Iuda, alcătuind un fel de rezumat al acesteia. c) Iar alți cercetători susțin independența ambelor epistole, explicând asemănările care există între ele prin folosirea unor surse comune.

Concluzia analizei acestor teorii, a acestor asemănări, și care constituie probabil și cea mai bună explicație a lor este cea care susține că autorii celor 2 Epistole ar fi avut la baza scrierilor lor o sursă comună, constituită atât din materialul și tradiția iudaică pe care o cunoșteau, din cateheza apostolică, dar și din o serie de formulări, imne și expresii stereotipe, liturgice și dogmatice, care circulau ca tradiție orală, și care erau răspândite printre primele comunități creștine.

În capitolul al treilea, cu titlul „Contribuția Epistolei 1 Petru la conturarea eshatologiei petrine” reprezintă o analiză exegetico-teologică a celor câteva pasaje din Epistola 1 Petru în care putem identifica elemente de eshatologie.

Din Epistola 1 Petru aflăm că Parusia sau a doua venire a Domnului este evenimentul principal și hotărul dintre cele două lumi: pământească și cerească. Parusia va marca schimbarea stării actuale a lumii și va marca începutul celei viitoare. Prin moarte, omul trece spre o nouă stare de existență, stare care se caracterizează printr-o continuă și conștientă așteptare a momentului răsplătirii sale, până la judecata obștească. Sufletul continuă să trăiască chiar și după moarte, în deplinătatea funcțiunilor sale, fiind capabil de a primi mesajul

Evangeliei . După moarte omul trece prin filtrul judecății, care va însemna pedepsirea celor păcătoși, dar și răsplătirea celor credincioși care vor ajunge „după Dumnezeu să vieze”. Epistola 1 Petru dovedește judecata tuturor, atât a celor vii, cât și a celor morți, dar și existența vieții veșnice după moartea trupească, dar în același timp precizează, fără echivoc, realitatea și iminența Parusiei (1 Pt 4,7).

Capitolul al patrulea, care constituie partea cea mai amplă a lucrării, intitulat „Eshatologia Epistolei 2 Petru” analizează, din punct de vedere exegetico-teologic, materialul eshatologic din Epistola 2 Petru.

Apostolul Petru se vede nevoit să aducă rezolvare unei probleme apărute în comunitățile cărora se adresează, problemă generată de aparenta întârziere a Parusiei, dublată de trecerea la Domnul a primilor creștini. Momentul a fost speculat de potrivnicii apostolului, pe care acesta îi numește batjocoritori și falși profeți, care au răstălmăcit adevărurile eshatologice legate de Parusia Domnului și de Judecata universală.

În această situație Apostolul Petru, într-un excepțional silogism, demontează pretensele argumente pe care le aduseseră acești eretici în negarea Parusiei, pentru ca mai apoi, oferind propriile argumente, să restabilească dreapta învățătură în rândul credincioșilor.

Primul pas îl reprezintă certificarea Parusiei prin înțelegerea într-o dimensiune eshatologică a trei mari momente din istoria omenirii, momente care au reprezentat intervenția lui Dumnezeu în lume pentru a-i pedepsi pe cei păcătoși. Evenimentele sunt prezentate în capitolul al doilea al Epistolei 2 Petru. Primul mare eveniment invocat de autorul este pedepsirea îngerilor care au păcătuit, episod care certifică Judecata lui Dumnezeu asupra celor păcătoși, chiar dacă aceștia au fost îngeri. Al doilea mare eveniment analizat de Apostolul Petru este potopul, eveniment diluvian pe care autorul îl vede ca un prototip al Judecății eshatologice. Iar al treilea exemplu folosit de Apostolul Petru în silogismul său pentru a dovedi realitatea judecății divine se concentrează asupra cetăților antice Sodoma și Gomora, judecată pe care autorul o interpretează ca o prefigurare a Judecății finale. Concluzia acestor trei exemple este redată spre sfârșitul capitolului al doilea, unde autorul va sublinia în versetele 9-10 pedeapsa celor nedrepti în Ziua Judecății.

Aceste trei mari momente sunt interpretate de autor într-o formulă „apă-foc” , formulă care conferă dimensiuni eshatologice acestor evenimente.

În capitolul al treilea al Epistolei 2 Petru descoperim un amplu silogism redat de apostolul Petru în dovedirea realității și certitudinii Parusiei. În prima instanță autorul analizează cele câteva argumente folosite de falșii profeți pentru a nega Parusia pentru a le descoperii creștinilor faptul că adevărata intenție a acestor contestatari ai Parusiei este

justificarea propriului mod de viața imoral, și care, în mod firesc, presupune negarea Parusiei și a judecății finale.

În construcția silogismului său pentru dovedirea realității și certitudinii Parusiei Domnului, apostolul Petru, autorul Epistolei 2 Petru, se bazează pe *patru argumente*: Scriptura, istoria, veșnicia lui Dumnezeu, și îndelunga-răbdare a lui Dumnezeu. Certitudinea Parusiei este afirmată de întreaga Scriptură, atât a Vechiului Testament, cât și a Noului Testament, fapt pe care Petru dorește să îl reamintească cititorilor săi. Deseori autorii Noului Testament au apelat la istoria Vechiului Testament pentru a evidenția un anumit lucru; la fel a făcut și Mântuitorul Iisus Hristos în mai multe rânduri (ex. Lc 11,29–32; 17,26–32). În aceeași manieră, și apostolul Petru apelează la *istoria lumii* veterotestamentară în apologia sa în favoarea Parusiei Domnului. Apoi, Apostolul dorește să le reamintească cititorilor săi un adevăr fundamental: perspectiva lui Dumnezeu asupra timpului este mult diferită de cea a omului, de aceea, Dumnezeu Care este veșnic, se raportează diferit la timp în comparație cu omul, de aceea *veșnicia lui Dumnezeu* constituie cel de al treilea argument adus de apostolul Petru. Iar al *patrulea argument* invocat de apostolul Petru, argument care este de fapt și o explicație concretă a aparentei întârzieri a Parusiei, ne amintește faptul că motivul amânării Parusiei este îndelunga-răbdare a lui Dumnezeu cu cei păcătoși.

O particularitate a Epistolei 2 Petru în ceea ce privește eshatologia o constituie menționarea focului ca agent transfigurator al lumii și a universului material (2 Pt 3,10,12). Întreaga existență va fi purificată prin foc. Dovada faptului că acest foc nu este unul nimicitor, ci unul purificator este dată de faptul că, după ce totul va fi ars, materia reorganizată va forma „ceruri noi și pământ nou” (2 Pt 3,13) , o lume nouă, purificată, spirituală, care va avea ca principală caracteristică „locuirea dreptății”. Aceasta este lumea dreptilor. Cu siguranță focul de care vorbește autorul Epistolei 2 Petru va fi unul spiritual, o energie divină care va avea capacitatea de a transfigura starea actuală de existență a universului într-una spirituală, reînnoită. Consecința practică dedusă de autor din realitatea Parusiei și a transfigurării lumii actuale este necesitatea imperioasă la o viață de sfințenie și cucernicie care se cere creștinului autentic(2 Pt 3,11, 14,17-18). Analiza exegetico-teologică a acestui fragment încearcă să ne lămurească cele câteva detalii pe care Epistola 2 Petru ni le aduce: varianta originală și corectă a textului, diferitele variante e care le avem astăzi, dar și interpretarea textului: timpul focului, dimensiunea conflagrației și mai ales, efectele și focului purificator. Rezultatul acestui mare proces de transfigurare a lumii este descris de cuvintele „ceruri noi și pământ nou în care va locui dreptatea”.

După ce cititorul Epistolei 2 Petru a fost încredințat de certitudinea și realitatea Parusiei (v 10), după ce a descoperit chiar și unele detalii legate de modul în care se va produce Parusia (v 10-12), după ce a aflat de evenimentele care vor însoți a Doua Venire a Mântuitorului Iisus Hristos, și după ce a aflat că lumea va continua într-o altă formă de existență (v 13), prin detaliile pe care le descoperă în partea de final a capitolului 3, care cuprinde o serie de povățuiri adresare către cei numiți „iubiții” apostolului, cititorul descoperă consecințele cunoașterii acestor detalii eshatologice.

Cunoașterea acestor detalii aduce după sine și o serie de consecințe, care se traduc în modul cum adevăratul creștin se comportă de acum înainte, după ce cunoaște toate aceste detalii. Trăind așteptarea eshatologică, creștinul nu se mai lasă pradă răstălmăcirilor falșilor profeți, ci lucrându-și mântuirea, „crește în harul și în cunoașterea Domnului nostru și Mântuitorului Iisus Hristos”(v 18).

Fragmentul 2 Pt 3,14-18 cuprinde o serie de povățuiri care sunt consecințele a tot ceea ce apostolul Petru a afirmat până aici. Analiza lor ne va contura eshatologia pe care o descoperim în Epistolă.

Finalul Epistolei 2 Petru sintetizează ideea centrală a întregii epistole. Pe de o parte, cititorii trebuie să se păzească așa încât să nu cadă pradă falșilor profeți și să se abată din calea pe care au pornit și în care s-au întărit, și pe de altă parte, ei trebuie să crească în har și în cunoașterea lui Iisus Hristos, adică în învățătura creștină, având în permanență ca țintă principală viața în lumea veșnică (2 Pt 3,17-18).

În concluzii am subliniat aportul pe care Epistolele 1 și în special, 2 Petru, le aduc la conturarea Eshatologiei. Din Epistola 1 Petru aflăm că Parusia Mântuitorului Iisus Hristos va marca schimbarea stării actuale a existenței și începutul celei viitoare; viața continuă și după moartea biologică prin nemurirea sufletelor; iar judecata universală va cuprinde toată existența. Problemele eshatologice ale Epistolei 2 Petru constituie cel mai important aport al teologiei Sfântului Apostol Petru la teologia Noului Testament. Un element important din tabloul Parusiei este judecata tuturor, și în special al celor păcătoși, de aceea considerăm că certitudinea Judecății joacă un rol important în dovedirea realității și a certitudinii Parusiei. De aceea autorul prezintă în capitolul al doilea al Epistolei 2 Petru mai întâi certitudinea Judecății universale, ca o dovadă a certitudinii Parusiei. Bazându-se pe argumentele invocate în capitolul al treilea al Epistolei, apostolul Petru afirmă cu certitudine realitatea Parusiei(2 Pt 3,10); și oferă și câteva detalii cu privire la acest eveniment. O particularitate a epistolei în ceea ce privește eshatologia o constituie menționarea focului ca agent transfigurator al lumii și

a universului material (2 Pt 3,10,12). Cunoașterea acestor detalii eshatologice aduce după sine și o serie de consecințe, care se traduc în modul cum adevăratul creștin se comportă de acum înainte.

Bibliografie selectivă:

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sf. Sinod, tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.
2. Achtemeier. Paul J. and Epp, Eldon Jay, *1 Peter : A Commentary on First Peter*, Fortress Press, Minneapolis, Minn, 1996.
3. Barclay, William, *The Letters of James and Peter*, ed., The Westminster Press, Philadelphia, 2000.
4. Barnett, A. E., *The second Epistle of Peter*, IB, 1957.
5. Barton, Bruce B., *1 Peter, 2 Peter, Jude*, Life application Bible commentary, Tyndale House Pub Wheaton, 1995.
6. Bauckham, R. J. *Vol. 50: Word Biblical Commentary : 2 Peter, Jude*, Word, Incorporated, Dallas, 2002.
7. Bigg, Charles, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Peter and St. Jude*, T&T Clark International, Edinburgh, 1901.
8. Black, A., & Black, M. C., *1 & 2 Peter. The College Press NIV commentary*, College Press Pub, Joplin, Mo., 1998.
9. Black, Matthew, *The Book of Enoch a New English Edition*, Leiden: E.J. Brill, 1985.
10. Blomberg, Craig, L., *The New American Commentary, Volume 22*, Broadman Press, Nashville, Tennessee, 1992.
11. Charles, R. H., *The Apocrypha And Pseudepigrapha Of The Old Testament, Pseudepigrapha*, ed. ed., Berkeley, CA.
12. Charles. R.H., *The Book of Enoch*, At the Clarendon Press, Oxford, 1893.
13. Clarke, Adam, *Clarke's Commentary: Second Peter*, electronic ed., Ages Software, Albany, OR, 1999.
14. Crîngașu, Pr. Dr. Nicolae, *A doua Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Petru, introducere, comentariu și teologia Epistolei*, Ed. Alma Mater, Cluj-Napoca, 2005.
15. Davis, Peter, H., *The Letters of 2 Peter and Jude*, Apollos, Northen Street, Nottingham, England, 2006.
16. Earl Richard, *Reading 1 Peter, Jude, and 2 Peter : A Literary and Theological Commentary*, Ga.: Smyth & Helwys Publishing, Macon, 2000.
17. Elliott, John H., *1 Peter: A New Translation With Introduction and Commentary*, Yale University Press, New Haven; London, 2008.
18. Fausset. Jamieson, R., Fausset A. R., , A. R., Brown, D., & Brown, D., *A commentary, critical and explanatory, on the Old and New Testaments.*, Logos Research Systems, Inc, Oak Harbor, WA, 1997.
19. Fornberg, Tord *An Early Church in a Pluralistic Society, A study of 2 Peter*, Coniectanea Biblica, CWK GLEERUP, Sweden, 1977.
20. Green, E. M. B , *II Peter Reconsidered*,, Penguin Books, New York, 1980.
21. Green, Michael, *2 Peter and Jude*, Tyndale New Testament Commentaries, vol 18, InterVarsity Press, USA, 1987.

22. Guthrie, Donald, *New Testament introduction*, Inter-Varsity Press, Downers Grove, 1996.
23. Guthrie, Donald, *The New Testament Theology*, Inter-Varsity Press, USA, 1985.
24. Henry, Matthew ; Scott, Thomas, *Matthew Henry's Concise Commentary*. Oak Harbor, WA : Logos Research Systems, 1997.
25. James, Montague Rhodes, *The Second Epistle General of Peter and the General Epistle of Jude*, Cambridge at the University Press, 1912.
26. Keener, Craig S. *Acts: An Exegetical Commentary, vol. 1: Introduction and 1:1-2:47*, Baker Academic, Grand Rapids, MI, 2012.
27. Kelly, J.N.D. *The Epistles of Peter and Jude*, Edition Black's New Testament Commentary, BC, London, 1969.
28. Kistemaker, S. J., & Hendriksen, *New Testament commentary : Exposition of the Epistles of Peter and the Epistle of Jude*. Vol. 16, Grand Rapids, Baker Book House, 2001.
29. Lenski, R. C. H., *The Interpretation of the Epistles of St. Peter, St. John and St. Jude*, Augsburg Publishing House, Minneapolis, MN, 1966.
30. MacArthur, John Jr, *The MacArthur Study Bible*, electronic ed., Word Pub, Nashville:,1997.
31. MacArthur, John, *1 Peter*, Moody Publishers, Chicago:, 2004.
32. MacArthur, John, *2 Peter and Jude*, Moody Publishers, Chicago, 2005.
33. Metzger, B. M., & United Bible Societies, *A textual commentary on the Greek New Testament, second edition a companion volume to the United Bible Societies' Greek New Testament*,; United Bible Societies, London New York, 1994.
34. Michaels, J. Ramsey. vol. 49, *Word Biblical Commentary : 1 Peter*, Word Biblical Commentary, Word, Incorporated, Dallas, 2002.
35. Mircea, Ioan, *Epistola întâi a Sfântului Apostol Petru (introducere și comentarii) teză de doctorat, în GB XXXII,(1973) nr. 9-10, p.887-1053.*
36. Montague, Rhoses James, *The Second Epistles of St. Peter and St. Jude*,
37. Moore, A.L., *The Parousia in tne New Testament*, Leiden, Netherlands, 1966.
38. Neyrey, Jerome H., *2 Peter, Jude: A New Translation With Introduction and Commentary*, Yale University Press New Haven; London:, 2008.
39. Plumptre, E., H., *The General Epistle of St. Peter and St. Jude with notes and introduction*, Cambridge, University Press, 1890.
40. Reese, Ruth Anne, *2 Peter and Jude*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, Cambridge, U.K., 2007.
41. Reicke Bo, *The Epistle of James, Peter and Jude, The Anchor Bible*, Doubleday and Company, Inc, Garden City, New York, 1973.
42. Schreiner, Thomas R.. vol. 37, *1, 2 Peter, Jude*, electronic ed., Logos Library System; The New American Commentary, Broadman & Holman Publishers , Nashville, 2007.
43. Spence-Jones, H. D. M, ed., *The Pulpit Commentary: 2 Peter,,* Logos Research Systems, Inc., Bellingham, WA, 2004.
44. Stăniloae, Pr.Prof.Dr.Dumitru, *Teologie Dogmatica Ortodoxă*, vol 1-3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978.
45. Tofană, Pr. Conf. Dr. Stelian, *Introducere în studiu Noului Testament*, vol 1, Ediția a II-a, Presa Universitară Clujeană, 2000.
46. Tofană, Pr. Prof. Dr. Stelian, *Introducere în studiul Noului Testament, Volumul II*, Presa universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2002.

47. Tofană, Pr. Prof. Dr. Stelian, *Studiul Noului Testament- curs pentru anul I de studiu*, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Ed. Alma Mater, Cluj- Napoca, 2005.
48. Tord, Fornberg, *An Early Church in a Pluralistic Society, A study of 2 Peter*, Coniectanea Biblica, CWK GLEERUP, Sweden, 1977.
49. Wand, J.W.C., *The General Epistles of St. Peter and St. Jude*, WC, London, 1934.
50. Zahn, T. *Introduction to the New Testament*. vol. 1-3. Translated by M. W. Jacobus and others, T. & T. Clark, Edinburgh, 1909.